

MIJLPALEN EN TRANSITIEMOMENTEN

DYSLEXIEHULPMIDDELEN

HORIONS, K., HAGEDOREN, E., ROENTGEN, U. DALEMANS, R.,

Zuyd, Heerlen

Mijlpalen en transitiemomenten

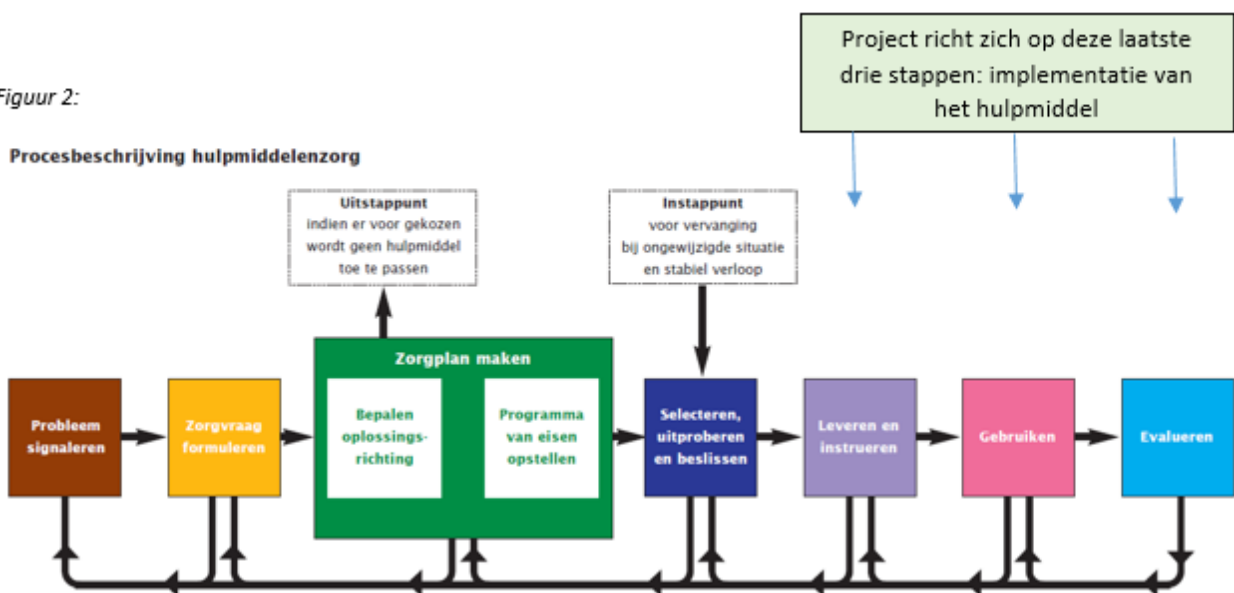
Inleiding

Binnen het RAAK-MKB-project COM willen we een methodiek ontwikkelen om het gebruik van compenserende dyslexiehulpmiddelen (afgekort CDH en verder aangeduid als dyslexiehulpmiddelen) te bevorderen.

Uit het onderzoek bleek dat het belangrijk is om bewustwording rond dyslexiehulpmiddelen te creëren in zowel de sociale als de school- en werkomgeving. Daarom worden in dit document belangrijke mijlpalen en transitiemomenten in het leven van mensen met dyslexie beschreven waarop de inzet van dyslexiehulpmiddelen overwogen moet worden.

Binnen de procesbeschrijving hulpmiddelenzorg situeert dit product zich in de fasen van **gebruiken** en **evalueren**. Maar ook eerder in het proces (bijvoorbeeld bij **probleem signaleren** of **zorgvraag formuleren**) kan dit product van pas komen.

Figuur 2:

Deze tekst is gebaseerd op volgende documenten uit het project COM:

- 2016-02-05 - COM! - Membercheck document CDH
- 2016-05-31 – COM! - Resultaten literatuurstudie CDH
- 2016-09-05 – COM! - Raamwerk methodiek - CDH

Omschrijving

In dit document worden per levensfase enkele cruciale momenten besproken waarop de inzet van hulpmiddelen overwogen kan worden. Deze tekst helpt professionals om samen met (de omgeving van) de persoon met dyslexie tot de juiste keuze voor een dyslexiehulpmiddel te komen. Ook kan het leerkrachten meer inzicht geven in het belang van dyslexiehulpmiddelen. Door op die manier

awareness te creëren, kunnen zij het gebruik in de klas beter stimuleren en ondersteunen. Ook kan men bij de evaluatie deze mijlpalen erbij nemen.

Bij deze tekst hoort ook een presentatie die de informatie op een levendige en visuele manier weergeeft en die in de praktijk gebruikt kan worden.

Basisonderwijs

In het basisonderwijs staat allereerst **de ontwikkeling van de gesproken taal** centraal. Daarnaast heeft de geschreven taal vanaf het begin van de basisschool al een rol binnen het onderwijs (instructie). Vanaf groep 3 neemt de hoeveelheid geschreven taal een exponentiële groei aan, die aanhoudt tot het einde van de basisschool.

Kinderen met dyslexie groeien onvoldoende mee in hun leesvaardigheid. De achterstand ten opzichte van leeftijdsgenoten wordt steeds groter. Het onvoldoende leesvermogen vormt een steeds grotere belemmering binnen het ontwikkelen van kennis en vaardigheden die worden aangeboden in het onderwijs. Schoolsucces en met succes deelnemen aan de maatschappij is in grote mate afhankelijk van een voldoende technisch leesniveau. Soms zit er een groot verschil tussen de cognitieve capaciteiten en de technische leesvaardigheid van een kind. Ondanks extra intensieve begeleiding binnen en buiten de klas lukt het niet om functionele lees- en schrijftaken uit te voeren. Om te voorkomen dat de leerontwikkeling van het kind achterblijft en om de leesmotivatie te vergroten kan een school ervoor kiezen om dyslexiehulpmiddelen in te zetten. Het gebruik van deze hulpmiddelen bevordert de zelfredzaamheid, versterkt het competentiegevoel en motiveert om te blijven lezen en schrijven (Scheltinga, Gijssel, van Druenen & Verhoeven, 2011). Het tijdig inschakelen van het juiste dyslexiehulpmiddel is dan ook heel belangrijk. Dit is noodzakelijk bij een of meerdere van onderstaande situaties:

Vanaf groep 5

Groep 5

1. Een onvoldoende beheersing van de Nederlandse taal (NT-2 problematiek);
2. Zodra de diagnose dyslexie is gesteld en verdere leerachterstanden moeten worden voorkomen;
3. Een toename in de complexiteit van taken;
4. Ondersteuning/compensatie van technische lees- en spellingsvaardigheid;
5. De benodigde tijd voor huiswerk tot redelijke proporties terug te brengen;
6. Bij toetsmomenten waar tijd een belangrijke rol speelt;
7. Tijdens de behandeling om de behandel-effecten te versterken;
8. Voor het vergroten van de zelfstandigheid;
9. Ter stimulering van het zelfvertrouwen en/of het leesplezier;
10. Bij het ontstaan van leerachterstanden, het optreden van faalangst of wanneer de druk van school een te grote belasting vormt.

Groep 6

Vanaf groep 6:

11. Als de behandeling van lees- en/of spellingproblemen onvoldoende effect heeft;

Vanaf groep 7/8:

12. Ter voorbereiding op het voortgezet onderwijs.

Voortgezet onderwijs

In het voortgezet onderwijs wordt verondersteld dat leerlingen de **geschreven taal** kunnen **toepassen**. Onderzoek wijst uit dat kinderen met een zwakke leesvaardigheid en -attitude een hoge kans hebben om uit te vallen en het onderwijs te verlaten zonder een startkwalificatie (Stoop et al., 2015). Het is daarom belangrijk om bij deze leerlingen dyslexiehulpmiddelen in te zetten als ondersteuning. In de volgende situaties en taken is dit aangewezen:

1. Ondersteuning/compensatie van technische lees- en spellingsvaardigheid;
2. Een onvoldoende beheersing van de Nederlandse taal (NT-2 problematiek);
3. Het leren van vreemde talen;
4. Het zoeken naar informatie;
5. Het lezen van literatuur;
6. E-mails lezen en opstellen;
7. Het verwerken van grotere hoeveelheden leerstof;
8. Het werken met meerdere bronnen tegelijk (vb. werkboek, tekstboek, aantekeningen);
9. Plannen;
10. Structureren;
11. Het maken van notities;
12. Het maken van samenvattingen;
13. Het maken van werkstukken en producten;
14. Het aangaan van nieuwe taken;
15. Een toename in de complexiteit van taken;
16. Het vergroten van de zelfstandigheid;
17. Ter stimulering van het zelfvertrouwen en/of het leesplezier;
18. Bij het ontstaan van leerachterstanden, het optreden van faalangst of wanneer de druk van school een te grote belasting vormt;
19. De benodigde tijd voor huiswerk tot redelijke proporties terug te brengen;
20. Een eerlijke kans om bij proefwerken en examens op eigen intellectueel niveau te presteren;
21. Bij toetsmomenten waar tijd een belangrijke rol speelt.

Beroepsonderwijs, hoger- en wetenschappelijk onderwijs

De samenleving en de arbeidsmarkt stellen steeds **hogere eisen aan** taalvaardigheid, in het bijzonder aan **lezen en schrijven**. Dit komt ook in het beroepsonderwijs, hoger- en wetenschappelijk onderwijs, waarin leerlingen worden voorbereid op de samenleving en de arbeidsmarkt, duidelijk naar voren. Het onderwijs en de toetsing bestaan grotendeels uit geschreven taal waardoor de noodzaak voor dyslexiehulpmiddelen evident is. Naast de invloed die dyslexie heeft op het leestempo kunnen zwakke technische leesvaardigheden ook van invloed zijn op het begrijpen van een tekst. De zwakke leesteknik kan worden gecompenseerd door dyslexiehulpmiddelen aan te

bieden. Studenten met een functiebeperking hebben recht op begeleiding en aangepaste regelingen. Dyslexiehulpmiddelen kunnen ook ingezet worden bij de volgende activiteiten:

MBO

1. Ondersteuning/compensatie van technische lees- en spellingsvaardigheid;
2. Een onvoldoende beheersing van de Nederlandse taal (NT-2 problematiek);
3. Het zoeken naar informatie;
4. Studeren;
5. Het lezen van vakliteratuur;
6. Het lezen en opstellen van e-mails;
7. Het werken met meerdere bronnen tegelijk (vb. boeken, internet, aantekeningen);
8. Plannen;
9. Structureren;
10. Het maken van notities;
11. Het schrijven van verslagen;
12. Het maken van samenvattingen;
13. Het maken van werkstukken en producten;
14. Het aangaan van nieuwe taken;
15. Een toename in de complexiteit van taken;
16. De benodigde tijd voor studeren tot redelijke proporties terug te brengen;
17. Het vergroten van de zelfstandigheid;
18. Ter stimulering van het zelfvertrouwen en/of het leesplezier;
19. Bij het volgen van stage (dubbeltaken en tijdsdruk spelen een rol);
20. Bij het ontstaan van leerachterstanden, het optreden van faalangst of wanneer de druk van de opleiding een te grote belasting vormt;
21. Een eerlijke kans om bij toetsingen op eigen intellectueel niveau te presteren;
22. Bij toetsmomenten waar tijd een belangrijke rol speelt.

HBO/WO

1. Ondersteuning/compensatie van technische lees- en spellingsvaardigheid;
2. Een onvoldoende beheersing van de Nederlandse taal (NT-2 problematiek);
3. Het zoeken naar informatie;
4. Studeren;
5. Het lezen van vakliteratuur;
6. Het lezen en opstellen van e-mails;
7. Het werken met meerdere bronnen tegelijk (vb. boeken, internet, aantekeningen);
8. Plannen;
9. Structureren;
10. Het maken van notities;
11. Het maken van samenvattingen;
12. Het maken van werkstukken en producten;
13. Het aangaan van nieuwe taken;
14. Een toename in de complexiteit van taken;
15. Bij het volgen van stage (dubbeltaken en tijdsdruk spelen een rol);
16. Het schrijven van verslagen/rapporteren/opstellen van zakelijke teksten;
17. Het volgen van hoorcolleges;

18. Het schrijven van een thesis (hiervoor moet veel Engelstalige literatuur gelezen worden en moeten vaak Engelstalige teksten geschreven worden);
19. Om de benodigde tijd voor studeren tot redelijke proporties terug te brengen;
20. Het vergroten van de zelfstandigheid;
21. Ter stimulering van het zelfvertrouwen en/of het leesplezier;
22. Een eerlijke kans om bij toetsingen op eigen intellectueel niveau te presteren;
23. Bij het ontstaan van leerachterstanden, het optreden van faalangst of wanneer de druk van de opleiding een te grote belasting vormt;
24. Bij toetsmomenten waar tijd een belangrijke rol speelt.

Werk

Dyslexie heeft ook gevolgen voor volwassenen op hun werk. Door onze kenniseconomie worden steeds **hogere eisen** gesteld **aan** werknemers wat betreft **taalvaardigheid**, waardoor het steeds belangrijker wordt om voldoende lees- en schrijfvaardig te zijn in onze maatschappij. Dyslexie komt dan ook steeds vaker naar voren als oorzaak van problemen in het functioneren van medewerkers. Het gaat niet alleen over moeite hebben met lezen en schrijven, maar dyslexie heeft ook gevolgen voor communicatie, jezelf presenteren en het organiseren van je eigen werk. Ongeveer 5% van de volwassenen heeft een ernstige vorm van dyslexie. Dat levert heel veel stress op in werksituaties. Onzekerheid, vermijdingsgedrag, stress en burn-out zijn vaak het gevolg. Het blijkt dat werknemers met ernstige dyslexie moeite hebben om op niveau te presteren en zelfs moeite hebben een baan te vinden of te houden. Dat brengt heel veel leed met zich mee. Dyslexie hoeft geen beperking te zijn wanneer de sociale structuur zo is ingericht dat de werknemer de problemen kan compenseren. Dyslexiehulpmiddelen kunnen daarom goed worden ingezet bij één of meerdere taken/ in volgende situaties:

1. Bij dubbeltaken;
2. E-Mails lezen en opstellen;
3. Lezen (notulen, hard-copy's, literatuur, instructies);
4. Notuleren;
5. Het schrijven van verslagen/rapporteren/opstellen van zakelijke teksten;
6. Het maken van notities, werkstukken en producten;
7. Het aangaan van nieuwe taken;
8. Weerstand bij en problemen met het samenwerken met collega's en werkgever;
9. Het vergroten van het zelfvertrouwen/verminderen van een schaamtegevoel;
10. Het stimuleren van leesplezier/verminderen van frustratie bij het lezen;
11. Het volgen van nascholing en het bijblijven op het eigen vakgebied.
12. Een eerlijke kans om op eigen intellectueel niveau te presteren;
13. Het vergroten van de zelfstandigheid;
14. Om de benodigde tijd voor taken tot redelijke proporties terug te brengen.

Participatie aan het dagelijks leven

Ook in de privé-situatie ondervinden personen met dyslexie problemen met bijvoorbeeld met het bijhouden van de administratie, tijdens hobby-activiteiten of het onderhouden van sociale relaties.

1. Ondertiteling kunnen lezen bij een film in de thuissituatie of in een bioscoop;
2. Het lezen van een boek/krant/artikel/website;
3. Het lezen van contracten;
4. E-mails lezen en opstellen;
5. Het lezen van informatiebrieven, bijsluiters, rekeningen andere belangrijke documenten;
6. Het deelnemen aan social media;
7. Het stimuleren van leesplezier/verminderen van frustratie bij het lezen;
8. Het ontwikkelen van eigen kennis en mogelijkheden.

Literatuur

Balans Oudervereniging (2017). *Dyslexie en werk*. Geraadpleegd op: 3 mei 2017 van <http://www.steunpuntdyslexie.nl/dyslexie-op-school/werk-en-dyslexie>

Henneman K. et al. (2013). *Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs. Handreiking voor directie, middenmanagement en docenten*. Masterplan Dyslexie

Kleijnen R., Loerts M. et al. (2006). *Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs*. Antwerpen: Garant.

Nijakowska J. (2010). *Dyslexia in the Foreign Language Classroom*. Bristol - Buffalo – Toronto: Multilingual Matters - SLA Second Language Acquisition

Pino, M., Mortari, L. (2014) *The Inclusion of Students with Dyslexia in Higher Education: A Systematic Review Using Narrative Synthesis*. *Dyslexia* 20: 346–369

Scheltinga, F., Gijssel, M., van Druenen, M. & Verhoeven, L. (2011) *Protocol leesproblemen en dyslexie voor SBO*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Scheltinga, F., Gijssel, M., van Druenen, M. & Verhoeven, L. (2011) *Protocol leesproblemen en dyslexie voor groep 5-8*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Smeets J., Kleijnen R. (2008). *Technische maatjes bij dyslexie*. Masterplan Dyslexie

Vlaamse overheid (2013). *Brochure: "Dyslexiesoftware! En nu? "* Geraadpleegd: op 3 mei 2017 van <http://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/dyslexiesoftware-en-nu>

www.ikhaatlezen.be, geraadpleegd op 3 mei

Stoop, M., et al. (2015). Een protocol voor bibliotherapie voor jongeren tussen de 12 en 14 jaar, Amsterdam: Instituut IWAL, geraadpleegd: op 18 juli 2017 van <https://www.lezen.nl/sites/default/Protocol%20pdf>